

en la seva principal especialitat. Com a complement, A. Balil (pp. 33-35) fa un intent d'integració del document en el context de las *tabulae* de la conca del Duero, que, sempre segons la nostra opinió, resulta hipotecat per la dolenta comprensió textual analitzada més amunt. El mateix autor tracta (pp. 36-40) a continuació de la urbanització de la conca del Duero, i R. Martín Valls (pp. 41-43) de la ubicació d'Amallobriga, que posa fi a la primera part.

Unes consideracions finals (pp. 95-98), a càrrec d'A. Balil i R. Martín Valls, on es fa un resum breu del tractat, cerca d'unificar els esforços individuals dels especialistes que, de manera desigual, han col·laborat en una obra que té el mèrit fonamental de posar-nos a l'abast, per primera vegada acuradament, un document de gran interès per al coneixement de les relacions d'hospitalitat en època flàvia, i d'afegir-hi el context arqueològic, sempre útil a l'hora d'interpretar els textos epigràfics.

Javier Velaza Frías

R. CORTÉS,
Teoría de la sátira. Análisis de Apocolocyntosis de Séneca,
Servicio de Publicaciones de la
Universidad de Extremadura,
Cáceres 1986. 320 pp.

Rosario Cortés, professora de la Universitat d'Extremadura, presenta amb aquest llibre la seva tesi docto-

ral, dedicada, en principi, a l'exègesi de l'*Apocolocyntosis diui Claudii* de Sèneca. Un treball d'aquesta magnitud i característiques exigeix sempre la precisió d'alguns punts de referència apriorístics. El primer d'ells, i que R. Cortés té ben present, és el de la literatura crítica escrita sobre la sàtira senequiana. En aquest sentit, l'últim treball de conjunt important sobre aquesta obra era el d'O. Weinreich, *Senecas Apocolocyntosis*, Berlin, 1923, la qual cosa vol dir que el llibre de R. Cortés pretén omplir, també amb un treball de conjunt, el buit temporal que va de 1923 a 1985 i, a més, recollir tota la literatura científica parcial que, incessantment, ha anat apareixent sobre el tema, per utilitzar-la en aquesta anàlisi.

El segon punt de referència, probablement imprescindible (es trobi o no explícitament en un llibre d'aquestes característiques) per a aquest tipus d'anàlisi, és el del fonament teòric sobre el qual es basa aquesta anàlisi. Què diu la teoria literària antiga i moderna sobre el gènere al qual pertany l'obra motiu d'estudi? ¿És necessari replantejar-se el coneixement teòric sobre el gènere literari «sàtira» i tots els seus possibles trets distintius, o podem simplement assumir el que s'ha escrit fins ara i aplicar-ho a l'anàlisi de l'obra sense més dilació?

Ambdós pressupòsits han estat contemplats com a *leit-motivs*, gairebé, per R. Cortés en el desenvolupament del seu llibre, i aquesta contemplació l'ha duta a aplicar-los d'una manera exhaustiva. En efecte, l'autora manifesta la seva volun-

tat (pròleg, p. 11) d'intentar recollir tota la literatura parcial produïda sobre l'*Apocol.* des de Weinreich (seixanta anys de literatura científica!), per aplicar la informació que se'n desprengui críticament a l'anàlisi del text i, a més, pretén fer-ho des d'una perspectiva nova, reelaborant (o reinterpretant) la teoria literària sobre la sàtira a partir de la revisió dels escrits dels erudits grecs i llatins, però també dels moderns i contemporanis. Dos aspectes, doncs, molt ambiciosos que defineixen l'estudi i que l'autora intenta desenvolupar en la seva obra d'una manera fortament diferenciada.

La primera part del treball desenvolupa una anàlisi de teoria literària sobre la sàtira gairebé exhaustiva, en què s'intenta, al capdavant, delimitar-ne les característiques distintives per poder-les aplicar després a la interpretació específica de l'*Apocol.* És una extensa primera part d'introducció teòrica, en la qual es comença intentant distingir, ja a partir dels estudiosos antics, entre sàtira i invectiva (I. *Historia y teoría de sátira e invectiva en la Literatura Latina*, pp. 17-37), amb una descripció del que van escriure sobre el tema (directament o indirecta) Varró, Lucili i Horaci (I.B. *Sátira e invectiva: Varrón y Lucilio*, pp. 19-30 i I.C. *Horacio y su teoría*, pp. 30-37). Segueix aquesta primera part analitzant les doctrines retòriques sobre el *ridiculum* i la invectiva (fonamentalment: Ciceró i Quintilià), les quals, si bé no tenen una relació directa amb el gènere literari de la sàtira perquè estan enfocades sempre des del punt de vista de la utilització ètica per

part d'un orador, sí que poden aportar llum sobre com són interpretades pels autors analitzats (II. *Retórica: su aportación al estudio de la sátira y la invectiva*, pp. 37-77, amb tres subapartats dedicats a A. *Doctrina retórica del ridiculum*; B. *La invectiva en la Retórica* i C. *Procedimientos del ridiculum en Cicerón y Quintiliano*).

Acaba aquesta primera part analitzant les teories actuals sobre la sàtira, la ironia i la paròdia. Realitza l'autora un recorregut crític pels diferents estudiosos que s'han preocupat del tema (Frye, Kernan, Rosenheim, Mack, Paulson, etc.), recorregut que, partint ja de la pròpia base de la seva existència i la relació amb el contingut de l'estudi (allò que s'amaga i interpreta actualment darrere de paraules com sàtira o ironia no és el mateix que s'hi amagava quan Sèneca escrivia el seu atac contra Claudi), considerem innecessari en un estudi exegetèc sobre l'*Apocolocyntosis diui Claudii*, la qual cosa no vol dir que, *per se* i en un altre context, no sigui valuós (III. *Teoría actual*, pp. 77-125).

El llarg recorregut teòric desemboca en l'anàlisi de l'obra de Sèneca, la qual, al llarg de tota la segona part del llibre (*Análisis e interpretación*, pp. 127-282), és disseccionada seguint la seqüència dels diferents episodis que la componen (I. *Título, proemio y marco temporal*; II. *Muerte de Claudio y alabanza de Nerón*; III. *A las puertas del Olimpo*; IV. *Concilium Deorum*; V. *Viaje a los infiernos: funeral de Claudio* i VI. *Claudio en los infiernos*), amb l'ajuda i la interpretació constant de la li-

teratura científica produïda des de Weinreich i intentant esbrinar-ne, sobretot, els diferents elements distintius definits en la primera part del treball, quant a sàtira.

Les conclusions, amplíssimes (pp. 283-293), intenten «definir» una mica què és *Apocolocyntosis diui Claudii* de Sèneca i intenten, a més, aplicar els coneixements extrets de l'anàlisi exegetica d'una única obra antiga com és aquesta, a d'altres obres antigues amb característiques semblants, però també a obres que podríem anomenar successores contemporànies de la tradició representada aquí per Sèneca, molt en la línia ja descrita al final de la primera part del treball, d'intentar lligar estudis i coneixements sobre sàtira antiga i moderna.

En resum, un llibre que, a pesar d'alguns punts que es podrien considerar accessoris (i no hem volgut entrar en qüestions de detall d'interpretació sempre discutibles, com fa per exemple R. Astbury en la seva recensió de la *Classical Review* de 1988, perquè creiem que no corresponen a un comentari general com aquest), es constitueix, a partir de la seva aparició, en referència insubstituïble dins de la literatura científica de l'*Apocolocyntosis* de Sèneca, tant pel que significa de recorregut crític a través d'aquesta literatura, com per les pròpies observacions, interpretacions i informació de la Dra. Cortés, sempre atenta a la revisió raonada i crítica del que s'ha escrit abans de l'aparició del seu llibre, ofereix de la seva pròpia collita.

Joan Gómez Pallarès

**P. V. COVA-R. GAZICH-
G. E. MANZONI-G. MELZANI,
*Studi sulla lingua di Plinio
il Vecchio,***

Publicazioni della Università
Cattolica del Sacro Cuore, Milà
1986, 233 pp.

Studi sulla lingua di Plinio il Vecchio recull quatre treballs dedicats monogràficament a l'estudi de la llengua de la *Naturalis Historia* de Plini, des de diferents punts de vista i tocant aspectes particulars de l'obra. Els treballs, firmats per Pier Vincenzo Cova, Roberto Gazich, Gian Enrico Manzoni i Graziano Melzani (tots ells lligats d'alguna manera a la càtedra de Llatí de la Facultat de Magisteri de la Universitat Catòlica a Brescia), tenen com a nexa comú principal, al nostre entendre, la matèria motiu d'anàlisi i la docència compartida dels seus autors, però poca cosa més: tot i tractar-se de l'edició d'un volum unitari sobre un sol tema i, diu l'advertiment del començament del llibre, des d'un punt de vista metodològic homogeni, no hem advertit nosaltres cap voluntat real ni cap resultat específic que permeti dir-nos que el llibre té una línia estructural definida clarament, que s'inicia amb el primer treball i acaba amb unes conclusions generals, aportades a partir de les conclusions particulars de tots quatre autors. No es tracta, ni molt menys, de criticar negativament aquest aspecte general del treball (parlarem breument més endavant dels resultats particulars de cada es-